

LAURENȚIU ULICI – O PRIVIRE DINSPRE POSTERITATEA CRITICĂ

George ACHIM

Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca
Facultatea de Litere, Baia Mare

Laurențiu Ulici – a perspective from the critical posterity

Abstract: Although Laurențiu Ulici benefits from a rather ingrate critical posterity, bordering on a polite reception at best, on a fragmentary or strictly specialized reception (by appeal especially to the historical and literary context of his debut), he was without a doubt for more than three decades one of the most authorized and used exegetic voices in the Romanian critique. The fact that he did not make it to the status of incontestable critical stance in his age is more likely linked to a biographical contextual deficit: the lack of university studies, which provides authority and imperative verdict or the lack of an erudite and completing erudite synthesis, able to model the physiognomy of an era in a canonic manner.

Keywords: *critical posterity, the poets of the '70s generation, literary history, debut, creator generation*

Deși are parte de o posteritate critică mai degrabă ingrată, la limita receptării cel mult complezente, fragmentare ori strict specializate (prin apel direct, mai ales la contextul istorico-literar al vreunui debut), Laurențiu Ulici a fost incontestabil mai bine de trei decenii, una dintre vocile exegetice cele mai autorizate și mai prizate din critica românească. Faptul că nu a ajuns la statutul de instanță critică incontestabilă în epocă, ține mai degrabă de un deficit contextual biografic: lipsa posturii universitare, dăătoare de autoritate și verdict imperativ ori absența sintezei erudite și complinitoare, în stare să fixeze ori să modeleze canonic fizionomia unei epoci.

Cel puțin aceasta era situația în momentul tragicei sale dispariții în plină maturitate și putere creatoare. Pentru că, fără îndoială, putem să-l credităm pe critic, cu deplin temei, ca având apertura intelectuală, știința și înțelegerea nuanțată a fenomenului literar românesc contemporan, încât perspectiva unor întreprinderi istorico-literare și exegetice de amploare să fie, în ceea ce-l privește, mai mult decât plauzibilă. Notorietatea publică la care ajunsese era cu adevărat excepțională: senator în Parlamentul României și om politic angajat într-un partid de dreapta, președinte în funcție al Uniunii Scriitorilor și director de revistă literară, prezență de impact în spațiul public de dezbatere ideatică, unde îmbina fermitatea atitudinii

politice și afinitățile electiv culturale și literare, cu dezinvoltura agreabilă ori cu recunoscutul șarm personal cu nelipsite nuanțe ludice.

Omului îi erau proprii un tip de inteligență speculativă, capabilă să înnoade nesfârșite aporii și paradoxuri, ca și o mobilitate intelectuală foarte activă care-i dădea dinamism și adeseori o contagioasă dispoziție iconoclastă. Amoenitatea sa structurală, trădată de un blând surâs sceptico-ironic, îi condiționa însă necesară *măsura* și îi modela în chip fericit *tonul*, astfel încât excesele ori trivialitatea să nu fie posibile. Ca toate naturile calde și atașante, avea o empatică afabilitate, ținând de un îndelung exersat *l'usage du monde* și un nedezmintit cult al prieteniei și al relațiilor interpersonale, pe care-l practica cu o bonomie neconcesivă totuși, din care nu lipseau ironia subțire ori critica fin voalată.

Unii dintre cei aflați în siajul atenției ori afecțiunii sale (precum grupul de tineri – pe atunci – scriitori sigheteni pe care i-a girat în anii '80 ai veacului trecut, în afirmarea personală ori în organizarea unor manifestări locale festivaliere ori cenacliere) au răspuns acestei generozități confraterne cu o loialitate și o devoțiune nedezmintite în timp, amplificate până la dimensiunile unui mic cult benign, în anii de după moartea scriitorului. De altfel, gratitudinea față de întreprinderea laborioasă și de efortul susținut al celui care a practicat timp de aproape trei decenii cel mai amplu și mai avizat exercițiu critic și de întâmpinare a debuturilor literare s-a dovedit în timp a fi cvasiunanimă în breaslă. Multe nume scriitoricești (de ordinul a câtorva sute, dacă vom consulta cu minuție cele patru volume de cronici adunate în timp, din faimoasa rubrică *Prima Verba*) au ieșit din anonim (e adevărat, uneori doar pentru a reînta repede în el!) datorită generoasei și neobositei disponibilități de receptare și de recenzare a criticului.

Ca natură interioară psihopersonală, Ulici părea a fi un *jucător* înăscut, un *gambler*, cum am spune astăzi, servit de o prodigioasă artă combinatorie ori probabilistică, probată constant de redutabilul șahist ori de jucătorul de bridge. În fapt, totul se subsuma irepresibilului său spirit ludic, de îndată remarcat de către toți cei cu care venea în contact, pentru că obișnuia să inventeze ingenioase jocuri ale spiritului pe care le practica pasionat și implicat. Aceste calități de competitor genuin l-au servit cu prisosință și în funcțiile publice ori în pozițiile profesionale pe care le-a ocupat, făcându-l eficient și inovativ. Până și literatura ori interpretarea critică au fost adesea considerate de el ca fețe și expresii ale jocului, ale celui intelectual, firește. Cum altfel ar putea fi privită ingenioasa sa antologie *Nobel contra Nobel*, decât ca un demers contrafactual care ilustrează o posibilă teorie a probabilităților și a hazardului. A-i contrapune pe laureați „perdanților” și a demonstra convingător că laurii ar fi putut sta cu egală îndreptățire (dacă nu cu mai multă chiar!) și asupra acestora din urmă, nu este, în esența sa, decât un superior joc al spiritului și o probă de

fantezie interpretativă care antrenează discursul critic, dincolo de academism, ariditate ori belferism intelectual.

Generos, jovial, spiritual și atașant, Ulici avea o ingenuitate și o calinitate structurală a ființei sale care trădau, mai ales pentru avizați, fața abil binecamuflată și doar rareori dezocultată cu bună știință, a *poetului*. Remarcabilul **Portret** dedicat lui Romulus Vulpesu, ca prefață la unul dintre volumele de poezie ale acestuia, rămâne o schiță de virtuozitate pentru fizionomia artistului, repede trecător prin vârstele sale biologice și creatoare. Ea stă mărturie peremptorie pentru natura interioară de profunzime a criticului, esențialmente vibratilă și nostalgic-cogitativă.

De altfel, scriitorul a debutat ca poet la începutul anilor '60, fără a se lua (sau a fi luat) însă foarte în serios și a recidivat de câteva ori mai apoi, în impromptu-uri lirice care semănau mai degrabă cu exerciții de virtuozitate poetică sau de comedie a limbajului.

Ca multe dintre împrejurările de muchie ale biografiei sale, legătura criticului cu Maramureșul este și ea, într-un fel, dilematică. Cu excepția unui episod cu totul pasager, plasat la vârsta școlarității mici, Ulici nu și-a consolidat decât târziu legăturile afective cu spațiul de origine al tatălui său. Altminteri, scriitorul s-a născut, și-a făcut studiile și a trăit toată viața în spațiul Vechiului Regat, iar un anume *muntenism*, ținând de colocvialitate, inventivitate lingvistică și apetit ludic, îl făcea să fie perfect asimilabil acestui spațiu. Pe de altă parte, câteva trăsături distinctive de fizionomie spirituală – un cert fason aulic și ceremonios (chiar dacă era impregnat de o ceremoniozitate jucată) ori frisonul nostalgic pe care îl lăsă să răzbată uneori la suprafață – le-am putea privi în prelungirea rădăcinii sale septentrionale, mai austere și mai neguroase. Într-un fel, precum românul său generic, „răstignit” între Mitică și Hyperion, pendulând între două ipostaze ontologice esențiale, Ulici a îmbinat și el dichotomic în propria-i ființă, o miscelaneă românească, etnică, spirituală și temperamentală care i-a forjat și nuanțat, în chip particular și inconfundabil, personalitatea.

Dacă ar trebui să alegem o direcție fundamentală a criticii lui Laurențiu Ulici – ceea ce ar echivala, în același timp, cu decelarea unei *qualité maitresse* a scrisului său – aceasta ar fi fără îndoială **critica de întâmpinare**. Timp de aproape două decenii, criticul a fost principalul „naș” literar al mai tuturor debutanților din această perioadă, indiferent de genul literar pe care aceștia îl abordau. Fără a avea nivelul de autoritate critică a unui Manolescu, de pildă, în stare să impună, printr-o cronică favorabilă, un nume de scriitor încă de la ivirea acestuia pe scena literaturii, Ulici a dovedit deplină atenție și comprehensune, ba chiar generozitate și afecțiune pentru mulți dintre cei recenzați, fără însă ca acest fapt să-i diminueze cota de exigență critică sau să-i îmblânzească în vreun fel criteriile estetice, rămase întotdeauna ferme. Îndoielile sau scepticismul criticului îmbrăcau adesea

veșminte ironice sau ludico-sarcastice. În fond, Ulici se dovedea a fi o natură critică empatică față de suprafața literară pe care își exercita autoritatea exegetică, un fond psiho-intelectual plin de afabilitate, ba chiar de o anume afecțiune față de cei comentați și adesea girați de vocea sa critică, tineri al căror traseu scriitoricesc îl urmărea cu interes și amicală atenție, mai apoi.

Poate mai puțin decât un exeget, dar fără îndoială mai mult decât un simplu recenzent, Ulici s-a dovedit a fi pentru câteva promoții scriitoricești (îndeosebi pentru **Promoția '70** de a cărei statuare literară s-a ocupat în mod decisiv) un adevărat cronicar literar, cu un comentariu critic rafinat și nuanțat, care dacă nu a fost întotdeauna capabil să impună ierarhii definitive, a știut însă întotdeauna să despartă grâul de neghină și să așeze valoarea la locul care i se cuvine. Exercițiul se dovedește nu întotdeauna facil, când este vorba să comentezi prima carte a unui scriitor, neavând de regulă certitudinii că ea va fi confirmată de producții viitoare. În acest context, este importantă *măsura* (pe care criticul a avut-o întotdeauna), aceea care exclude atât entuzismele factice, cât și imputările grăbite ori judecățile intemperante: „*În ce mă privește, am adoptat ca regulă (cu excepții, deci) în comentarea debuturilor un ton calm, cu rare accente temperamentale, cu grijă față de obiect, urmărind sublinierea notelor de personalitate, avertizarea asupra drumurilor înfundate și evitând pe cât s-a putut didacticismul și narațiunea.*”¹

Cele patru volume de articole de întâmpinare, reunite sub genericul **Prima Verba** (titlul rubricii sale din revista **România literară**, onorată timp de aproape două decenii) și cei peste 700 de autori tineri recenzați stau mărturie despre metoda și programul său critic bine articulat, ambele urmărite cu tenacitate și nedezmănițită rigoare. În linie călinesciană – autorul **Istoriei literaturii române de la origini până în prezent** fiind primul care concede asupra existenței unei abordări metodologice diferite în ceea ce privește scrisul „începătorilor”, perspectivă pe care o vede ca pe o întreprindere critică „superior didactică”, constructivă și comprehensivă – Laurențiu Ulici admite și profesează la rândul-i o diferență în atitudinea față de scriitorul care bate la porțile literaturii, care exclude *ab principio* atât supralicitarea debutului, cât și minimalizarea lui, judecând deopotrivă de nocive pentru evoluția scriitoricească a celui comentat.

Criticul menține anvergura valorizării sale exegetice în limitele rezonabilității și ale moderației, convins că, în ciuda conotației particulare a primei cărți, aceasta nu este decisivă în ceea ce privește consacrarea unei formule literare: „*Debutul e un moment ca oricare altul din biografia literară a scriitorului, mai important poate decât celelalte prin faptul că e primul. Dar în orice caz, nu decisiv. Un debut de excepție nu înseamnă*

¹ Laurențiu Ulici, *Prima verba*, Editura Albatros, București, 1975, p.7.

numaidecât apariția unui scriitor excepțional, ci numai o carte de excepție a cărei valoare scriitorul este liber în restul biografiei sale să o confirme sau, dimpotrivă, să o infirme. Așijderea, un debut mediocru nu decide el atributul biografiei care va urma; mai mult, nici chiar în cazul unor debuturi, evident fără nici un fel de valoare, nu se poate concluda, fără procent de risc, absența viitoare. Din fericire, cine știe, (...) e în firea criticului să-și asume totuși riscul.”²

Laurențiu Ulici și-a asumat, cu superioară conștiință critică riscul enunțat, iar pariul său (asumat cu gustul pentru risc al jucătorului înăscut!) a vizat un număr impresionant de scriitori. Nu lipsesc nici receptările în cheie majoră, așa numitele *afinități electice*, confirmate în bună măsură, prin timp. Vom alege, ca exemplu pentru intuiția și perspicacitatea cronicarului, diagnosticul critic foarte exact, deși exprimat cu o plasticitate jucăușă a comentariului, cu care este întâmpinată apariția cărții **Despre purpură** (1974) a lui Eugen Uricaru, autor creditat generos de către critic, unul dintre aceia care au confirmat mai târziu în plan literar: „Subintitulat proze fantastice, volumul de nuvele cu care debutează Eugen Uricaru este, de fapt, un roman perforat în stil schweitzer, locul tradiționalelor găuri, fiind ocupat de o materie din alt aluat, așa încât (...) răul produs prin perforare să fie compensat de farmecul special ce-l dă, văzută de deasupra, arhitectura astfel indecisă. Dovedind că are în același timp **ce spune și cum spune**, și stil și substanță, Eugen Uricaru e pe cale de a-și contura un profil de prozator original. (...) Nutresc speranța că debutantul de azi va da romane memorabile.”³ Fără îndoială, pentru debutant, acest cec în alb la purtător, din partea unui critic de certă notorietate, avea valoarea unui redutabil pașaport literar.

Demne de menționat sunt comentariile care vizează debutul confrăților din câmpul critic, unii dintre aceștia deveniți cu adevărat importanți în geografia culturală națională: Livius Ciocârlie, Ioana Em. Petrescu, Dan Horia Mazilu, Elena Tacciu, Cornel Ungureanu, Marian Papahagi, Gelu Ionescu etc. Cele mai multe cronici ale debuturilor le sunt rezervate, cum era, de altfel, de așteptat, poezilor (dintre care unii au confirmat, alții nu), dar despre aceștia va fi vorba și într-o carte cu un destin special, **Antologia poezilor tineri**⁴ (1978-1982), realizată de către critic la cumpăna deceniilor opt și nouă ale secolului trecut, dar niciodată publicată în timpul vieții sale.

S-a spus adesea despre Laurențiu Ulici că este criticul prin excelență (și de serviciu uneori...) al congenerilor săi din *Promoția '70*, termen pe care, în urma unei periodizări personale, îl impune în limbajul critic

² *Ibidem*

³ *Ibidem*, p. 37-40, *passim*

⁴ Laurențiu Ulici, *Antologia poezilor tineri, 1978-1982*, Editura Muzeul Literaturii Române, București, 2005.

românesc. S-a spus chiar, cu un reproș abia voalat, că a devenit apologetul și principalul promotor al *generaționismului* în critica de la noi. Antologia în discuție dovedește că autorul ***Primei verba*** pune umărul, cu real folos practice, și la cristalizarea, respectiv la impunerea, *optzecismului* poetic românesc. Grupați în falanga unei promoții ori generații orgolios revendicate, consacrați astăzi pe deplin, iar mulți dintre ei ajunși scriitori de prim raft ai literaturii, optzeciștii erau, la sfârșitul anilor '70, nu mai mult decât niște promisiuni ori virtualități. Erau poeți *instatu nascendi*, pe care criticul mizează în corpore cu un entuziasm, care în epocă ar putea părea hazardat, dar pe care timpul l-a acoperit în moneda notorietății și valorii literare unanim recunoscute, pentru mulți dintre cei antologați atunci.